

Лекція 5. Оборотні засоби підприємства

Мета лекції: усвідомлення економічної суті оборотних засобів підприємства, засвоєння особливостей нормування оборотних засобів підприємств водопостачання та водовідведення, усвідомлення принципів раціонального використання оборотних фондів.

План

1. Економічна суть оборотних засобів підприємства.
2. Нормування оборотних засобів підприємств водопостачання та водовідведення.
3. Значення і найважливіші шляхи раціонального використання оборотних фондів.
4. Оперативне управління оборотними засобами.

1. **Оборотні засоби** – засоби, що використовуються у діяльності підприємства протягом одного або кількох виробничих циклів та повністю переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції.

Оборотні засоби поділяються на оборотні фонди (що обслуговують сферу виробництва) і фонди обігу (що обслуговують сферу обігу) (рис. 5.1).

Оборотні фонди – частина виробничих фондів підприємства, яка витрачається на виробництво продукції, споживається в процесі виробництва та повністю переносить свою вартість на вартість цієї продукції.

Оборотні фонди включають: – виробничі запаси – предмети праці, які ще не залучені у виробничий процес і знаходяться на складах підприємства у вигляді запасів;

– незавершене виробництво – предмети праці, які ще не пройшли всіх стадій обробки;

– витрати майбутніх періодів – витрати на підготовку та освоєння нової продукції, що мають місце в даний період, але будуть погашені в майбутньому.

Позиковими називають засоби, що залучаються підприємством з різноманітних джерел фінансування: короткостроковий банківський кредит на придбання матеріалів, видачу зарплати та інші цілі з обов'язковим поверненням і за певну плату.

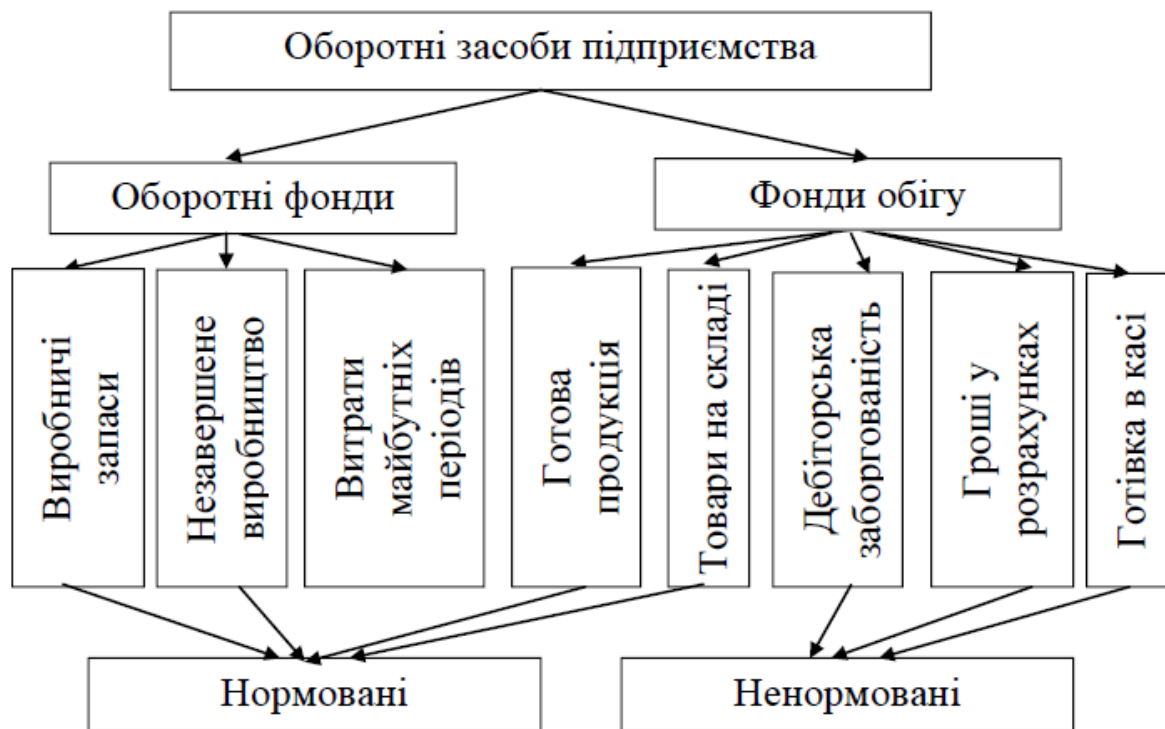

Рис. 5.1 Класифікація оборотних засобів підприємства

Фонди обігу – засоби підприємства, що функціонують у сфері обігу і не споживаються в процесі виробництва, а лише авансуються (перебувають весь час у русі). Вони включають:

готову продукцію, що перебуває на складі підприємства і підготовлена до відправки споживачеві, а також та її частина, яка вже відправлена, але ще не оплачена;

– готову продукцію, яка відвантажена і знаходиться в дорозі;

– дебіторську заборгованість – суми, що нараховуються підприємству від покупців за товари/послуги, взяті в кредит (у балансі підприємства записуються як активи). Вона виникає внаслідок взаємних розрахунків між підприємствами за надані їм послуги або постачання товарів;

– грошові кошти на розрахунковому та інших рахунках, що включають як реальні гроші у вигляді готівки в касі підприємства, так і грошові засоби на розрахунковому рахунку в банківській установі;

– грошові кошти у незавершених розрахунках;

– готівку у касі.

У складі оборотних засобів підприємств водопостачання та водовідведення відсутня сировина, майже відсутні основні матеріали та напівфабрикати, а також відсутня готова продукція на складі. Транспортування і реалізація продукції споживачам здійснюється підприємством без посередників. При водовідведенні оплачується і споживається процес надання послуг, а не продукт, який може бути відокремлений від нього. Підприємства отримують плату за реалізовану

продукцію/послуги тільки після закінчення певного періоду часу. У зв'язку з цим термін обігу коштів за спожиту воду, послуги водовідведення обумовлює відносно тривале перебування оборотних засобів у розрахунках – сфері обігу. Наявність «абонентної заборгованості» є наслідком існуючої практики оплати продукції/послуг тільки після її споживання абонентами.

Джерелом формування оборотних засобів є власні і позикові кошти. На державних підприємствах **власні засоби** формуються за рахунок державних коштів, які виділяються підприємству при його утворенні (статутний капітал), а також поповнення цих фондів за рахунок прибутку підприємства, залучення в оборот стійких пасивів. Стійкі пасиви: мінімальна перехідна заборгованість по зарплаті робітників, заборгованість за відрахуваннями у фонди обов'язкового соціального, медичного страхування, пенсійного фонду, заборгованість за податками, зборами і платежами до бюджету, тощо. Власні кошти підприємства утворює також додатковий капітал за рахунок переоцінки основних фондів у бік їхнього збільшення, безоплатного надходження різноманітних активів від юридичних і фізичних осіб, продажу власних цінних паперів. Резервний капітал формується за рахунок прибутку підприємства і призначений для покриття непередбачених втрат і збитків, виплати дивідендів за привілейованими акціями тощо.

2. Норматив оборотних засобів – грошовий вираз вартості мінімальних запасів товарно-матеріальних цінностей.

Виділяють такі нормативи оборотних засобів:

1. Норматив оборотних засобів у виробничих запасах;
2. Норматив власних оборотних засобів у незавершеному виробництві;
3. Норматив оборотних засобів у витратах майбутніх періодів;
4. Норматив оборотних засобів у залишках готової продукції;
5. Сукупний норматив оборотних засобів.

У складі оборотних засобів підприємств водопостачання та водовідведення присутні лише запас хімічних реагентів і т. ін., тому на таких підприємствах розраховується лише норматив оборотних засобів у виробничих запасах.

Норматив оборотних засобів у виробничих запасах визначають множенням денної потреби матеріальних ресурсів (Д) на норму запасу в днях (Ззап.):

$$\text{Нв.з.} = \text{Д} \times \text{Ззап.} \quad (4.1)$$

Денну потребу визначають за формулою

$$\text{Д} = \frac{Q_3}{360}, \quad (4.2)$$

де Q_3 — загальна річна потреба в даному виді ресурсів, натур. од.;

Ззап. – норма запасу оборотних засобів у днях, що розраховується за формулою (**максимальний виробничий запас**):

$$\text{Ззап.} = \text{Зпот.} + \text{Зтран.} + \text{Ззуп.} + \text{Зтехн.} + \text{Зстрах.}, \quad (4.3)$$

де Зпот. – час поточного запасу, що відповідає кількості днів між двома суміжними поставками матеріалів на склад підприємства;

Зтран. – час транспортного запасу, що визначається часом між днем оплати рахунку постачальника і прибуттям вантажу на склад покупця, тобто враховує час, витрачений на транспортування матеріальних ресурсів до території підприємства з урахуванням часу на вантажно-розвантажувальні роботи;

Ззуп. – час запасу на прийом, розвантаження, сортування, складування матеріалів, що визначається шляхом технічного нормування чи хронометражу і не перевищує 1–2 дні;

Зтехн. – час технологічного запасу (підготовка матеріалів до їх використання у виробничому процесі: комплектація партій, лабораторний аналіз, сушіння, різання тощо);

Зстрах. – час страхового запасу, що передбачається на випадок зриву або порушення термінів поставок, надходження неякісних чи недокомплектованих матеріалів тощо і рекомендовано дорівнює половині часу поточного запасу.

Поточний (складський) запас створюють для забезпечення безперервності виробничого процесу в інтервалах між двома черговими поставками. Він дорівнює 50% середньої тривалості інтервалу між двома суміжними поставками.

Підготовчий запас створюють на час приймання, розвантаження, сортування, складування, комплектації, лабораторного аналізу матеріалів.

Транспортний запас створюють на період часу від дати оплати платіжної вимоги до дати надходження вантажу на склад підприємства.

Страховий (мінімальний виробничий запас) запас створюють для запобігання наслідків можливих перебоїв у постачанні. Норму страхового запасу визначають як середнє фактичне відхилення поставок у попередньому році від середнього інтервалу, але не більше 50% поточного запасу.

Страховий запас можливо розрахувати за формулою

$$\text{Зстрах.} = \text{Д} \times \text{Тзрив.пост.}, \quad (4.4)$$

де Тзрив.пост. – період зриву поставки у днях.

Страховий запас хімічних реагентів для очистки води у період повені встановлюють з врахуванням граничних добових витрат та середньої тривалості повені за даними минулих років.

3. Рівень ефективного використання оборотних засобів на підприємстві визначається наступними показниками:

1. Коефіцієнт оборотності визначає кількість оборотів, що можуть здійснили оборотні засоби за певний розрахунковий період і характеризує обсяг виробленої продукції, яка припадає на 1 грн. вартості оборотних засобів. Даний показник розраховується за формулою

$$K_{об} = \frac{РП}{ОЗ},$$

де РП – обсяг реалізованої продукції за діючими оптовими цінами за певний період, грн;

ОЗ – середньорічна вартість оборотних засобів, грн.

2. Коефіцієнт завантаження оборотних засобів – величина, обернена до коефіцієнту оборотності. Даний показник показує, яка сума оборотних засобів припадає на 1 грн реалізованої продукції за певний розрахунковий період, і розраховується за формулою

$$K_{зав} = \frac{ОЗ}{РП}.$$

3. Тривалість 1-го обороту оборотних засобів характеризує швидкість обороту оборотних засобів і показує, скільки днів триває один їх оберт. Даний показник розраховується за формулою

$$T_{об} = \frac{360}{K_{об}}.$$

Внаслідок прискорення оборотності оборотних засобів певна частина їх вивільняється, а при їх сповільненні – в оборот залучаються додаткові кошти.

Абсолютне вивільнення оборотних засобів відображає пряме їх вивільнення порівняно з їх нормативом (або із залишками попереднього розрахункового періоду) при збереженні або підвищенні обсягів реалізації продукції за розрахунковий період:

$$\Delta OK_{абс} = \frac{РП_{баз}}{K_{об.баз}} - \frac{РП_{звіт}}{K_{об.звіт}}.$$

Відносне вивільнення оборотних засобів з обороту відображає їх стабільність або зростання при збільшенні обсягів реалізації продукції. При

цьому темпи зростання обсягів реалізації продукції випереджають темпи зростання залишків оборотних засобів:

$$\Delta OK_{\text{відн}} = \frac{РП_{\text{звіт}}}{К_{\text{об.баз}}} - \frac{РП_{\text{звіт}}}{К_{\text{об.звіт}}}$$

де РП_{баз}; РП_{звіт} – обсяг реалізованої продукції за діючими оптовими цінами відповідно у базовому та звітному роках, грн;

К_{об.баз}; К_{об.звіт} – коефіцієнт оборотності оборотних засобів відповідно у базовому та звітному роках;

Тоб.баз; Тоб.звіт – тривалість 1-го обороту оборотних засобів відповідно у базовому та звітному роках.

У сучасних умовах ефективно використання оборотних засобів є одним із першочергових завдань підприємства та забезпечується прискоренням їх оборотності на всіх стадіях кругообігу.

4. Чим вище розмір партії постачання, тим більше середній розмір запасу і нижче відносний розмір поточних витрат по обслуговуванню запасів (Зп1). Наприклад, якщо закуповувати сировину один раз у два місяці, то середній розмір запасу складе 30 днів. Якщо розмір партії постачання скоротити вдвічі (закуповувати сировину один раз на місяць), то середній розмір запасу складе 15 днів і сума поточних витрат зменшиться (Зп2).

Розрахунок **оптимального розміру партії постачання**, при якому мінімізуються сукупні поточні витрати по обслуговуванню запасів (Зп1 + Зп2 = min), здійснюється за формулою, відомою як модель Уілсона:

$$Z_{\text{опт}} = \sqrt{\frac{2 \cdot Z_{\text{п}} \cdot Z_{\text{п1}}}{Z_{\text{п2}}}},$$

де Z_{опт} – оптимальний розмір партії постачання, грн;

Z_п – необхідний обсяг закупівлі товарів (матеріалів) за рік (квартал), грн;

Z_{п1} – розмір поточних витрат у розрахунку на одну партію поставки, грн;

Z_{п2} – розмір поточних витрат по збереженню одиниці запасів, грн.

Управління оборотними засобами включає оцінку реального стану дебіторської заборгованості — ймовірності безнадійних боргів. Ця оцінка показує суму, на яку доцільно сформувавши резерв за сумнівними боргами.

Управління дебіторською заборгованістю здійснюється порівнянням додаткового прибутку, аналізом витрат і втрат, кредиторської заборгованості, кредитоспроможності, часу відстрочки платежу, стратегії знижок, інкасації тощо.

Управління грошовими коштами має ціль визначення мінімально необхідної потреби в грошових активах для здійснення поточної

господарської діяльності і встановлення нижньої межі залишку необхідних грошових активів у національній та іноземній валютах.

Мінімально необхідну потребу в грошових активах для здійснення поточної господарської діяльності визначають за формулою

$$\Gamma A_{\min} = \frac{\text{ПО}}{K_0},$$

де ΓA_{\min} – мінімально необхідна потреба в грошових активах для здійснення поточної господарської діяльності у майбутньому періоді, грн;

ПО – передбачуваний обсяг платіжного обороту за поточними господарськими операціями у майбутньому періоді (відповідно до плану надходження і витрати коштів підприємства), грн;

K_0 – коефіцієнт оборотності грошових активів (у разях) в аналогічному за терміном звітному періоді (він може бути скоректований з урахуванням планованих заходів по прискоренню обороту грошових активів).

Мінімізація втрат грошових активів від інфляції здійснюється окремо для коштів у національній та іноземній валютах. Захист проти інфляції грошових активів у національній валюті забезпечується в тому випадку, якщо норма рентабельності при використанні тимчасово вільного залишку грошових активів не нижче темпу інфляції. Захист проти інфляції грошових активів в іноземній валюті забезпечується вибором відповідної валюти та врахуванням коливання курсу валют.

Запитання для самоперевірки

1. Дайте визначення термінам «оборотні засоби підприємства» та «оборотні фонди підприємства».
2. Опишіть класифікацію оборотних засобів підприємства.
3. Наведіть приклади оборотних засобів підприємств водопостачання та водовідведення.
4. Опишіть особливості нормування оборотних засобів підприємств водопостачання та водовідведення.
5. Які існують показники ефективності використання оборотних засобів підприємства?

Список використаної літератури

1. Агаджанов Г.К. Економіка водопровідно-каналізаційних підприємств : підручник. Харків : ХНАМГ, 2010, 392 с.

URL:

<https://eprints.kname.edu.ua/17439/1/%D0%90%D0%B3%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf>.

2. Бандурка О.М., Ковальов Є.В., Садиков М.А., Маковоз О.С. Економіка підприємства : навчальний посібник Харків : ХНУВС. 2017. 192.

URL:

http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1178/Ekonomika%20pidpriemstva_navchalnyi%20posibnyk_OM%20Bandurka_YeV%20Kovalov_MASadykov_OS%20Makovoz_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

3.Добровольська О.Г., Світлична В.Б. Організація та планування водопровідно-каналізаційного господарства: навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗДІА, 2018. 200 с.

4.Димченко О. В Житлово-комунальне господарство в реформаційному процесі: аналіз, проектування, управління : монографія. Харків : ХНАМГ, 2009. – 356 с.

URL : <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/Dimchenko-O.V.-ZHITLOVO-KOMUNALNE-GOSPODARSTVO-V-REFORMATSIJNOMU-PROTSESI.pdf>.

5.Калініченко О. В., Плотник О. Д. Економіка підприємства. Практикум : навч. посіб. Київ : Кондор, 2012. 600 с.

URL:<http://www.economics.in.ua/2017/08/2012-600.html>.

6.Калініченко О. В., Плотник О. Д. Макроекономіка. Практикум : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 656 с.

URL: <http://www.economics.in.ua/2017/09/2010-656.html>.

7.Федулова С.О. Економіка підприємств водопостачання та водовідведення : навч. посіб. Дніпро : ДХТУ, 2017. 300 с.